

5.9.2025

YVV/1626/2025

Eduskunnan perustuslakivaliokunta
pev@eduskunta.fi

K 1/2025 vp

Perustuslakivaliokunnan kuuleminen koskien hallituksen vuosikertomusta 2024

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen erityisesti vähemmistöjen osalta. Valtuutetun tehtävänä on myös ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien edistäminen. Valtuutettu toimii lisäksi kansallisena ihmiskaupparaportoijana ja naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana, sekä maasta poistamisen täytäntöönpanon valvojana. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävistä säädetään yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), laissa yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) ja ulkomaalaislaissa (301/2004).

Valtuutettu kiittää perustuslakivaliokuntaa lausuntopyynnöstä.

1. Viittomakieltä käyttävien oikeudet

Viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista säädetään perustuslain 17 § 2 momentissa, sekä viittomakielilaissa (359/2015). Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta on edelleen syytä parantaa, ja valtioneuvoston arvioida, miten laissäädäntöä tulee kehittää. Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa jatkuvasti yhteydenottoja, jotka liittyvät viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen puutteisiin eri elämänalueilla, ja näin mahdolliseen syrjintään. Tässä lausunnossa käsitellään erityisesti työelämässä ja sosiaali- ja terveydenhuollossa ilmenneitä ongelmia viittomakielisten henkilöiden kielellisten oikeuksien toteutumiseksi.

2. Viittomakieliset työelämässä

Viittomakieltä käyttävien työllisyystilanne on muiden vammaisryhmien tapaan heikko. Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa säännöllisesti yhteydenottoja viittomakielsiltä kuuroilta heihin kohdistuvan rekrytointisyrjinnän selvittämiseksi. Lisäksi Kelan järjestämä työelämätulkkaukset ei toimi viittomakielisten työntekijöiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on saanut yhteydenottoja henkilöiltä, jotka ovat kertoneet, että vuokratyössä käyttäjäyritys olisi kategorisesti kieltäytynyt kuurojen työntekijöiden palkkaamisesta. Yritys perusteli kieltä kieltäytymistä työturvallisuusriskillä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on nostonut esille, että henkilöstövuokrausyrityksellä on velvollisuus esitellä myös päteviä kuuroja työnhakijoita. Tällöin käyttäjäyritys voi tehdä yksilökohtaisen arvion työntekijän soveltuvuudesta sekä kohtuullisten mukautusten tarpeesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti tapausta, jossa viittomakielinen kuuro työnhakija katsoi tulleen syrjityksi, koska työpaikkailmoituksessa edellytettiin puhetta. Työpaikkana oli koulu, jossa on entuudestaan useita viittomakieltä käyttäviä oppilaita. Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan puhetaidon edellyttämiseksi ei ollut hyväksyttäviä syitä, sillä työnhakijalla olisi ollut mahdollisuus käyttää esimerkiksi Kelan järjestämää työelämätulkkaukset. Työnantaja ei halunnut yhdenvertaisuusvaltuutetun edistävän sovintoa, joten työnhakija vei ammattiliiton avulla asian käräjäoikeuteen. Tuomioistuimen vahvistaman sovinnon myötä työnantaja maksoi työnhakijalle yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä.

3. Viittomakielisten potilaiden yhdenvertaisuus terveydenhuollossa

Se, että henkilö on oikeutettu Kelan tulkkaukspalveluun ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisen olisi velvollinen järjestämään viittomakieliselle henkilölle hänen tarvitsemaansa tulkkaukset. Kelan ohjeistuksen mukaan vammaisten henkilöiden tulkkaukspalveluun ei ole oikeutta, jos henkilö saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkaukset muun lain nojalla, kuten esim. potilaslaki tai asiakaslaki. Tällöin muu järjestämisvelvollinen taho huolehtii tulkin tilaamisen. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tietoon on saatettu tapauksia, joissa terveydenhuollon toimijat ovat sivuuttaneet viittomakielisten asiakkaiden tarpeet tulkkaukselle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti tapausta, jossa kuuro henkilö, joka käyttää ai-noastaan viittomakieltä, ei pyynnöistä huolimatta saanut riittävää tulkkaukset sai-

raalassa ollessaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että HUS ei kumonnut syrjintäolettamaa. Koska HUS ei ollut halukas sovintoon, yhdenvertaisuusvaltuutettu teki hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan. Lautakunta katsoi HUSin syrjineen asianomistajaa välillisesti yhdenvertaisuuslain 8 §:n syrjintäkiellon vastaisesti, kun HUS ei ole järjestänyt asianomistajalle riittävää tulkkausta sairaalassa. Lautakunta suositti HUSia maksamaan yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä. HUS valitti lautakunnan ratkaisusta Helsingin hallinto-oikeuteen, jossa asian käsittely on edelleen kesken.

Mitä tulee potilaslain ja yhdenvertaisuuslain väliseen suhteeseen, on sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan vakiintunut tulkinta se, että yhdenvertaisuuslaki on perustuslain sekä kansainvälisen ja EU-tason perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita konkretisoivana lakina ristiriitatilanteessa nimenomaan ensisijainen ja muun lain ohella sovellettava laki, jonka kanssa muun lain tulkinnan tulee olla sopusoinnussa. Tulkkausvelvollisuuden laiminlyönti saattaa johtaa myös yhdenvertaisuuslain 13 § välillisen syrjinnän tilanteeseen, jolloin viittomakielinen henkilö ilman hyväksyttävää syytä joutuu epäedulliseen asemaan vammaisuutensa ja kielensä perusteella. Tulkkauksen puute johtaa helposti myös potilaan itsemääräämisoikeuden loukkauksiin sekä henkilön terveydentilan edellyttämän hyvän hoidon saamisen epäämiseen.

Nykytilanne edellyttää ehdottomasti viittomakielisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden oikeuksien toteutumisen huolellista arvioimista ja kehittämistä.

Lopuksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että yhdenvertaisuusvaikutuksia viittomakieltä käyttävien ja kuurojen kohdalla ei ole otettu riittävässä määrin huomioon. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen perusteella on havaittavissa, että monessa paikassa asiointi on keskitetty puhelinpalveluun eikä esimerkiksi kirjallista asiointimahdollisuutta tarjota tai toimipaikassa ei ole mahdollista käydä asioiden massa. Monelle viittomakieltä käyttävälle tärkeä tekstipuhelupalvelu oli takavuosina ympäri vuorokauden avoinna, mutta palvelu lakkautettiin vuoden 2024 lopussa. Lisäksi Kelan järjestämän viittomakielen etätulkkauspalvelun aukioloajat ovat suppeat. Siten viittomakieltä käyttävien mahdollisuus asioida itsenäisesti on entisestään kaventunut.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu nostaa vielä esille, että myös viittomakielisten henkilöiden kohdalla oikeusturva ei toteudu riittävässä määrin. Esimerkiksi Kela kieltäytyy

säännönmukaisesti maksamasta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan suosittelomia yhdenvertaisuuslain mukaisia hyvityksiä syrjintäasioissa.

Perustuslaki ja yhdenvertaisuuslaki, sekä viittomakielilaki ja vammaisten tulkkauspalvelulaki, luovat vahvan oikeudellisen kehikon viittomakielisten henkilöiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Lainsäädännön käytännön soveltamistilanteet kuitenkin osoittavat, että viittomakielisten henkilöiden kohtaamiin käytännön esteisiin ja syrjintään on edelleen kiinnitettävä huomiota, ja arvioitava lainsäädännön toimivuutta.

Edellä kuvatut esimerkit viittomakielisten oikeuksien toteutumisessa osoittavat yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan selvästi, ettei viittomakielisten oikeuksien toteutumista ole pystytty riittävästi turvaamaan niin kuin eduskunta on lausumassaan edellyttänyt. Tämä ilmenee myös siitä, että hallituksen vastauksessa toimenpiteistään selostetaan muun muassa tulkkauspalvelulain arviomuistion ja viittomakielilain arviointia koskevan selvitystyön olevan kesken.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen

Erityisasiantuntija Eeva Tupi

